

Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta

Studijní program: Dějiny lékařství

Abstrakt disertační práce

Pandemie španělské chřipky 1918/19
se zvláštním zřetelem na České země a střeoevropské poměry

Dr. med. univ. Harald Salfellner

Praha, 2017

Abstrakt

Na konci první světové války, v letech 1918 a 1919, postihla lidstvo dosud nevídaná pandemie chřipky, již během několika málo měsíců padlo za obětí více lidí, než ve všech bitvách první světové války 1914–18 dohromady. Přesný počet obětí není znám a je dnes různými prameny udáván mezi 20 a 50 miliony. S výjimkou několika odlehlých ostrůvků byl touto takzvanou španělskou chřipkou postižen celý svět, zvláštní měrou pak Evropa vykrváčená industriálně vedenou válkou. V létě roku 1918 dorazila pandemie v podobě první, relativně neškodné vlny, do českých zemí, o několik týdnů později se nemoc proměnila ve smrtelné ohrožení, kterému i u Vltavy podlehly tisíce lidí. Zatímco v říjnu 1918 povstávala z trosek rakouského mnohonárodního státu první Československá republika a davy ve městech jásaly, hleděly tisíce nemocných svírané horečkou a kašlem za zataženými závěsy vstříc svému nejistému osudu.

Zatímco v USA byla chřipková pandemie jakožto největší zdravotní katastrofa 20. století podrobně probádána v četných vědeckých příspěvcích a monografiích, existují v mnoha evropských, asijských a afrických zemích značné badatelské deficity. Také v České republice není dosud k dispozici žádná práce, která by podávala přehled o průběhu pandemie španělské chřipky.

V předkládané disertační práci je nejprve věnována pozornost biomedicínským a virologickým základům, jejichž znalost je pro pochopení dějin a epidemiologie španělské chřipky nezbytná, v dalším textu je představena symptomatologie a souhrn klinických projevů chřipky se zvláštním zřetelem k pandemii let 1918/19. Těžiště práce tvoří dosud jen velmi macešsky pojednané terapeutické nástroje proti influenze, které se podařilo po systematickém prohledání řady soudobých odborných časopisů zrekonstruovat; patří k nim vedle obecných nemedikamentózních forem léčení především symptomatická terapie horečky a bolestí, kardiální terapie k udržení krevního oběhu, sérová terapie, pokusy s antibakteriálními substancemi, jako je salvarsan, urotropin, koloidy stříbra nebo eukupin, dále nekonvenční metody jako pouštění žilou a homeopatie a v neposlední řadě chirurgické intervence, které například v případě empyémů doprovázejících zápal plic zachránily tisíce lidských životů.

V chronologicky strukturované kapitole Ke kronice pandemické chřipky let 1918–20, jež se nevyhýbá ani anekdotickým kontextům příběhu chřipky, je na základě zhodnocení především českých a rakouských pramenů rekonstruován průběh španělské chřipky, přičemž zvláštní pozornost je věnována českým zemím. Tematizovány jsou i hypotézy o jejím původu a fenomény jako panující hlad a nedostatek uhlí. Představena je řada českých obětí chřipky, mezi prominentními oběťmi pandemie například malíři Jan Autengruber a Bohumil Kubišta.

V samostatné části práce jsou pak diskutovány následky pandemie pro obyvatelstvo, opatření úřadů, dopady na každodenní všední život, uzavírání škol, nedostatek lékařů a léků, katastrofální poměry v nemocnicích a na hřbitovech a konečně i kolující pověsti o moru, kvůli kterým byl pražský expert Anton Ghon dokonce vyslán Ministerstvem pro zdraví lidu na badatelskou cestu na hranice se Švýcarskem.

V závěru práce se autor pokouší na základě vyhodnocení číselných statistických a demografických podkladů a určitého souboru matrik z celého území České republiky o stanovení počtu obětí chřipky a jejích komplikací. V opatrných odhadech podle různých metodik je aktuálně tradovaný počet obětí pro české země výrazně navýšen a vyčíslen 46.000 až 77.000 osobami.

Klíčová slova: Chřipka – influenza – španělská chřipka – pandemie – 1918/1919 – Praha – české země – haemophilus influenzae – Pfeifferův bacil – první světová válka – zápal plic – Franz Kafka – Anton Ghon